

## Jindra Poláčková: Číslovky jako slovní druh v současné ukrajinštině. Bakalářská práce.

Posudek podává: Prof. Jiří Marvan

Autorka na konci svého bakalářského studia vstupuje do prostoru skutečného vědeckého poznání prací, která je již na první pohled úspěšný výsledek jejího tříletého snažení i podpory její školitelky.

Vybrala si zdánlivě téma, které je snadno uchopitelné – číslovka je mezi slovními druhy nejlépe vyhranitelná i pro nelingvistu z pozice vnější reality (tzv. exosféry). Ale platí i zde, že co se zdá na povrchu snadné, ukrývá ve své snadnosti netušené záhady, do nichž se autorka pustila s velkou vervou.

Tak např. otázka, co je to číslovka – zda řadová číslovka je číslovkou vůbec, jak ji zpochybnil V.V.Vinogradov (str. 8). Tohoto ruského učenice, jak známo, kontext základních 30 euro-jazyků vůbec neznepokojoval (výraz Isačenkův, který tak označuje valnou část sovětsko-ruské produkce), ba ani kontext vlastního jazyka – pouhá syntax není jedinou rovínou, jak sama autorka správně uvádí. Stačilo by pohlédnout na sémanticko-lexikální rovínu, kde ordinalia tvoří přísné řazení 1.2.3. ...10. dále 2 –12 – 20 – 200 – 2000 (!) atd., s nímž se uspořádání typu antonymie či stupňování adjektiv nemůže rovnat. Či podobně na morfologii.

Zde mám na mysli paradigmatické a její různé roviny. Vztahy jako *desjat-b – desja-tyj, dev'janosto – dev'janost-yj*, kde derivační exponent je koncovka (ale která – *desjat-a, desjat-e, desja-ti?*), ukazují, že nejde o pouhý derivát, nýbrž o jiný vztah, nejspíše formotvorný. Bylo by jistě zajímavé podniknout další krok, prohlásit každou číslovku za samostatné slovo a tvary jako *desjat-b, desjat-yj, desjat-ero, desjat-ka* za součást jednoho paradigmatu, kde se scházejí tvary („slovoformy“) s různým slovnědruhovým zařazením, podobně jako u sloves (*pysaty, pyšučy, pysanyj, pysannja*). Autorka totiž dospěla do stadia, kdy se už nebude muset držet za ručičku autorit a může projevit „neslýchaný“ názor. Je přece pro mladou generaci nudné říkat jen věci dávno již slýchané!

Mezi přednostmi práce považují vhloubení do historie problému. Dobře je zdokumentována staroruština (za tento termín autorku chválím obzvláště), i když není vždy jasné, co se týká ukrajinštiny samotné (srov. závěr P.S.). Je začátek ukrajinštiny až ve 14. století? Nicméně nám jednotlivé číslovky díky prezentované historii nabízejí mnohem plastičtější podobu a pochopení věci jinak ne příliš pochopitelných.

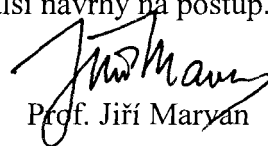
Vedle tohoto pohledu „vertikálního“ za zvláštní ocenění stojí pohled horizontální, zejména pohled do dialektů. Především jsou to dialekty západní, jejichž doklady jasně ukazují, že ukrajinština je prostor, kde se slovanský západ stýká s východem, jak ukazují tvary jako 1 (11), 4 (14), 40...ale též číslovky jako *peršyj, druhyj*, které však z uvedených důvodů nebyly zohledněny. Chvályhodný je pokus o srovnávání s běloruštinou.

Poněkud jinak se má vztah s ruštinou. Zde se tváří ukrajinština jako mladší sestra, tedy něco, co ukrajinistika opustila a přenechala minulému století (obavy z formule *preklonenie pered zapadom/plazuvannja pered zachodom* opustili již sami Rusové, viz obrovský příval amerikanismů, namnoze řeckolatinského původu typu *prychvatizacija, der'mokracija*). Tak pozorování, že konstrukce *dva duby* má singulárový přízvuk (lze zde mluvit o vztahu morfosyntaktickém) správně srovnává tento znak s ruským *dva duba* (str. 29, do ruštiny se zde nepletu, příklady jako *škóly, zdánija* však mohou být standardní plurál, spíše sem patří *sestrý, slóva*). Proč ale autorka tvrdí, že toto neplatí u *dva vózy* (jak to uvádí *Ukrajinška literaturna vymova i naholos*, str. 111, odp. red. Žovtobrjuch, jeden z autorů je Vychovaneč!). Obávám se však, že termín *paukál*, vynalezený v této souvislosti pro ruštinu (lat. pauci =

nemnozí) se pro ukrajinštinu nehodí, máme přece také *p'jta-b, dev'janosto knýžok*, ač plurál je jinak *knýžók* atp. Proto je pro ukrajinštinu vhodnější termín enumerativ, platící také pro bulharštinu (zatímco „paukál“ je vhodný pro srbštinu).

Mám pěkný dojem, že autorka (jistě díky i své školitelce) pracovala na svém díle s velkým zaujetím, je tu i příznak vlastního prožitku („není to mateřština, ale není to jazyk cizí“), který zde ukrajinštinu nápadně liší od přístupu k ruštině, kde se jaksi dovolává jen názorů cizích. O tomto postoji k práci svědčí i vzorné provedení technické včetně pečlivé češtiny - i překlepů je vzácně málo, poněkud zápolí se sufixem *-skýj* (měkce, tvrdě?), srov. např. str. 7. Hůře dopadla čeština. Ponechám stranou skutečnost, že bohemistika zůstala jakousi Popelkou, ale i autorčiny příklady nejsou vždy přesné či jinak <sup>již</sup> kusé. Na str. 26 to vypadá, že tvar *dvěma* je jediný tvar duálový, ve skutečnosti je v češtině celé paradigma zcela duálové. Také poznámky pod čarou jsou ukrajinské (dyv. 6,8, dyv. takož 26, zaznač. pracja 32), což působí v česky psané práci trochu kuriózně, ale může být vítaným příslibem, že další dílo dokáže autorka napsat již ukrajinsky.

Práce splnila svůj úkol a lze ji kvalifikovat jako důkaz, že autorce náleží titul bakaláře. Věřím, že nastoupí-li další vědeckou dráhu, bude ještě úspěšnější. Pro případ, že bude sledovat stejné téma, dovolil jsem se ve formě P.S. připojit další návrhy na postup.

  
Prof. Jiří Maryan

P.S. Ukrajinistika není obor, kterým se zabývali lingvisté pouze v Ruské říši (ať už před- či poříjnové). Řada lingvistů byla systematicky ignorována (Simovyč, Ševelov). V procese debolševizace je toto třeba zohlednit. Oceňuji zmínku o Paňkevčovi, ale v Praze byla celá Ukrajinská universita, po níž jinak v této práci nenacházím ani stopy. Ukrajinistika se také pěstuje v zámoří (v Kanadě, později i v USA). S ohledem na tento proces je třeba vzít vážněji i zahraniční autory – jinak vznikne podezření, že takováto práce, odmyslíme-li češtinu jako metajazyk, mohla vzniknout např. v Petrozavodsku či v Dušanbe. A to si Karlova universita i její slavistika a bohemistika (PLŠ!) skutečně nezasluhuje.

Z konkrétních návrhů bych zmínil alespoň dva: i v ruštině konstrukce *tr-ě-m star-y-m škol-a-m* nabízí jednoznačnou definici slovních druhů: *ě* – číslovka, *y* – adjektivum, *a* – substantivum. Ukrajinština je v tomto ještě důslednější, může mít např. *desjat-ьo-m, dvanadecjat-ьo-m, dvadecjat-ьo-m* (mimoходом, zde připomíná slovenštinu, kdežto ruština je blíže češtině). Ale i tvary jako *desjat-y* jsou ve všech tvarech (!) odlišné od typu *vist-b vist-i* (včetně instrumentálu) na rozdíl od ruského *desjat-i = vest-i* (včetně instrumentálu) a českého *deseti = kosti* (což autorka jako by bezděky implantovala na ukrajinštinu, viz str. 31) – inu ukrajinština je ukrajinština a není jí zapotřebí žít ve stínu velkého bratra. K tomu jí dopomáhej Bůh a s pomocí Boží i autorka!

Ohledem na velký výkon  
navrhji měnku pehni dobru

